

รหัสโครงการ RDG 4440029

ชื่อโครงการ การขยายตัวของชุมชนเมืองลุ่มน้ำชี

คณะผู้วิจัย นางสาวถนอม ตะนา

นางนิภาพร กุลมาตย์

นายปกพัทธ์ บุคดาเพ็ง

งบประมาณสนับสนุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเมือง มีความสำคัญต่อการเข้าใจถึงพัฒนาการของเมืองที่ทำให้เกิดเงื่อนไขในการขยายตัว ส่งผลต่อการเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเมืองในแต่ละมิติเวลา เมืองร้อยเอ็ดและเมืองยโสธรจึงเป็นกรณีตัวอย่างของการศึกษานี้ โดยมีวิธีการสืบค้นข้อมูลด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน โดยการฟื้นฟูความทรงจำของคนในชุมชน การเสวนากลุ่ม และจัดเวทีเสวนาให้มีการแลกเปลี่ยนวิพากษ์วิจารณ์ ตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งการใช้เอกสาร ผลการศึกษาพบว่า

1. พัฒนาการของเมืองแบ่งสมัยตามการขยายตัวเป็น 4 สมัยคือ 1) สมัยการตั้งบ้านแปงเมือง กลุ่มไทยลาวเข้ามาตั้งบ้านแล้วยกบ้านเป็นเมือง อยู่กันเป็นคุ้มวัด ปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิตอยู่บนฐานทรัพยากรเครือข่ายของท้องถิ่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ควบคุมพฤติกรรมของชุมชนด้วยพิธีกรรม 2) สมัยการปรับตัว เมืองปรับตัวตามส่วนกลางเข้ามาปฏิรูป รัฐเข้ามาแย่งฐานทรัพยากรของชุมชน 3) สมัยการขยายที่ขยายนา ปี พ.ศ. 2480-2519 พ่อค้าชาวจีนและคนต่างถิ่นเข้ามาแทนที่ในคุ้มผลักดันให้ชาวกุ่มออกสู่ที่นาขายที่ขยายนา 4) สมัยการพัฒนาฟื้นฟูปี พ.ศ. 2520-2543 เมืองพัฒนาทันสมัยด้วยเทคโนโลยี ฐานทรัพยากรเดิมของชุมชนหมดไป

2. การขยายตัวของเมือง **ในสมัยแรก** ขยายตัวในที่บ้านและสวน **สมัยปฏิรูปบ้านเรือน** ขยายตามถนน หน่วยงานรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ เกิดตลาดมีร้านค้าตามริมถนนโดยพ่อค้าชาวจีน โรงสีตามท่าข้าวริมน้ำชี **สมัยขายที่ขยายนา** หลังปี พ.ศ. 2480 ชาวกุ่มออกสู่ที่นามากขึ้น เกิดคุ้มใหม่ที่มีคนต่างถิ่นมากแต่ไม่มีวัด หน่วยงานรัฐ ในเมืองร้อยเอ็ดขยายออกสู่ที่นามาก เมืองยโสธรเริ่มออกสู่ฝั่งเมืองใหม่ มีคุ้มใหม่ตามหน่วยงานรัฐ โรงเรียน ย่านการค้า การค้า การอุตสาหกรรม การบริการใหม่ ขยายตัวบนฐานระบบทุนนิยม **สมัยการพัฒนา** หลังปี พ.ศ. 2520 ที่อยู่อาศัยแบบใหม่ คือบ้านจัดสรร หอพัก บ้านเช่า ขยายเข้าไปใกล้หน่วยงาน สถานศึกษา การค้า อุตสาหกรรม การบริการ ขยายออกสู่เขตตำบลรอบนอก เกิดอุตสาหกรรมใหม่ในลำน้ำชีเช่นกัน

3. ปัจจัยที่มีต่อการขยายตัวของเมือง ทั้งสองเมืองมีปัจจัยคล้ายคลึงกัน คือ 1) การเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติ และคนต่างถิ่นเข้ามามากในสมัยการขยายที่ขยายนา มาจากตำบล และอำเภอรอบนอก หลังปี พ.ศ. 2520 มาจากต่างจังหวัด กลายมาเป็นคนส่วนมากของเมือง 2) นโยบายของรัฐเข้ามาจัดระเบียบเมืองตั้งแต่สมัยการ มาถึงสมัยเมืองศรีนครเทศบาลร่วมกับจังหวัด และการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 เน้นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ฉบับที่ 4 - 7 เน้นกระจายความเจริญภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การบริการให้เป็นฐานเศรษฐกิจด้านหน้าสู่ตลาดอินโดจีน และ 3) การขยายตัวด้านการค้า อุตสาหกรรม การบริการของนายทุนเชื้อสายจีน

4. ระบบความสัมพันธ์ของเมือง มีโครงสร้างความสัมพันธ์คือ 1) ครอบครัวยุคเครือญาติ คุ่มสัมพันธ์ในเครือข่ายการผลิตที่เปลี่ยนไปตามการขยายตัว 2) องค์การรัฐตั้งแต่ระบบอาญาสิทธิ์ ระบบมณฑล มาสู่องค์กรเทศบาล และองค์กรให้บริการเฉพาะกิจ เข้ามาสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่ 3) องค์กรวัด มีกิจกรรมทางศาสนาประเพณีเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ในชุมชน 4) สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมาควบคุมพฤติกรรมตามความเชื่อ 5) ฐานทรัพยากรท้องถิ่นคือพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ ที่นา เป็นปัจจัยการผลิตมาแต่อดีต ณ วันนี้ได้หมดไป เมืองต้องพึ่งพาตลาดซึ่งมีฐานการผลิตจากภายนอก 6) เกิดเครือข่ายกลุ่มเป็น ชุมชน สมาคม กลุ่มการเมือง กลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มสังคมและวัฒนธรรม ที่หลากหลาย มีความสัมพันธ์เฉพาะกลุ่ม 7) เครื่องมือที่เป็นพลังเข้มแข็งเชื่อมโยงผู้คนคือประเพณีของเมือง ร้อยเอ็ดคือบุญผะเหวด ยโสธรคือบุญบั้งไฟ 8) กับตำบลรอบนอกในอดีตใช้ฐานทรัพยากรร่วมกัน ครั้นมาถึงสมัยการพัฒนา ฐานการผลิตของตำบลเป็นที่รองรับการขยายตัวของเมืองที่ล้นออกไป ตำบลถูกโยงเข้ามาดูเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ต้องปรับวิถีคิดและการบริโภคตามแบบเมือง

สำนึกการรับรู้เมืองของคนในชุมชน มีการตื่นตัว และมีพลังการเคลื่อนไหวที่กระจัดกระจาย ยังขาดตัวเกี่ยวร้อยเข้ามาให้เกิดความเข้มแข็งที่นำไปสู่กิจกรรมหลักในการพัฒนา ดังนั้นหากองค์กรและกลุ่มที่เกี่ยวข้อง สร้างความเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวพลังทั้งหลายที่มีอยู่มาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเมือง

PROJECT CODE : RDG4/0029/2544
PROJECT TITLE : The Expansion of Urbanized Communities along the Chee River
Basin
RESEARCHERS : Thanom Tana
Nipaporn Kulamart
Pakorn Buddapent
BUDGET SOURCE : Office of Research-Supporting Funding
PROJECT TIME : July 2001 – July 2003

ABSTRACT

The study of the history of an urban community is important in obtaining insights into the development of an urbanized area, with regards to the conditions of the expansion that result in changes in structure and relation within the community in each time dimension. Roi-Et and Yasothorn were selected as sample cases for this study, the data for which were elicited through a process of cooperative consultation among people in the communities, including retrospection, group discussion, and forums arranged for exchange of opinions, criticism, data verification, as well as document study. The results of the study reveal the following.

1. The development of the two urbanized communities can be divided into 4 stages. The first period is a stage of settlement, dating from the time when a Laotian group first settled and developed each community, earning their living on the basis of the four basic needs, namely a shelter, clothing, food, and medicine, which were obtained from local natural resources. The second period is a period of reformation, characterized by the involvement for the central government in reforming the community, which in turn obligated it structural adaptation in accordance with the government's policies. The third period has to do with land selling during B.E. 2480 – 2519. People sold part of their land to Chinese traders and moved out to their rice fields, which they subsequently sold to new settlers. The fourth period is a development period, between B.E. 2520 and 2543, during which the towns were developed with the use of modern technology in the world of globalization.

2. During the first period, communal expansion took place merely as a result of household expansion, when family members' marriages necessitated construction of new houses

within their compounds or gardens. In the period of reformation, more houses were built along the road and around new government office buildings. Market places were set up by Chinese tradesmen, along with shops built beside streets and rice mills along the Chee River banks. During the land-selling period, more houses were built in rice fields and new settlers moved in to initiate new house clusters. There were no temples, schools, and trading centers, while trading business, industries, and new services were set up on the basis of capitalists' trading principles. During the development period, numerous house and land projects occupied outer areas of the communities after B.E. 2500, with more dormitories and houses for rent constructed near offices and educational institutions. More expansion in that respect took place in Roi-Et than in Yasothon. Trading, industries, and services also spread out to outer areas of the communities.

3. The factors influencing the expansion of the two towns were similar. The first factor involved the natural expansion of their population. During the farmland-trading period, new settlers came from surrounding districts, but after B.E. 2500 more people came from other provinces in Isan, as well as from other regions. The second factor had to do with the governmental policy to manage a governing system from the reformation period till a municipality was set up in conjunction with the province. The development took place in conformity with the National Economic and Social Development Plans 1-3, the emphasis of which was on developing basic infrastructure. It also conformed with the National Economic and Social Development Plans 4-7, which emphasized the expansion of agricultural and industrial advancements, in addition to services, as the initial economic foundation to be extended to the Indo-Chinese market. The final factor was the expansion of trading areas.

4. The relation system of the urbanized communities was characterized by its relation structure, which includes the following. First, the relations with family members, relatives, and neighbors, which were adjusted in accordance with the changes in the communities. Second, the relation with government sectors, municipalities, and specific working units, including educational institutions, health-care centers, and new facility-provision units such as public parks. Third, the relation with temples, enhanced by religious activities, which had been practiced since the past. Fourth, their relation with local holy beings and places, based on their traditional beliefs. Fifth, the relation with production factors on the basis of local national resources, including forest areas, water sources, rice fields, which later became residential areas, governmental offices, and

business areas. Sixth, the relation in the forms of clubs, associations, and specific groups with interests in political, economic, social and cultural activities. Seven, the relation with local traditions, such as Bun Phawet festival in Roi-Et and Bang Fai festival in Yasothorn, which powerfully unite local people together. Eighth, the relation with outer districts, which in the past shared local resources but later were linked as part of the urbanized communities.

5. With regard to people's conceptualization of their communities, there were scattered movements but there was no linkage to create a unity and strength that would lead to development activities. Numerous traditions were practiced, which enhanced the communities' strength and uniqueness. Provided that organizations and working groups involved established a linkage among such powerful local units available to increase their strength and unity, it would be ultimately beneficial to the towns.